

العلاقة بين الذكاء الاخلاقي عند طلاب جامعة بيام نور بمدينة خوي ومهاباد و خصائص العلم السكاني لهما مع التأكيد على التعاليم القرآنية و علم النفس

آمنة شاهنده^{١*}، مرتضى عبد الجباري^٢، سيد ضياء الدين عليان^٣، رضا رحمانى^٤

١- قسم المعارف الاسلامية، كلية الاديان، جامعة بيام نور، خوي، ايران.

٢- قسم المعارف الاسلامية، كلية الطب، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، ايران.

٣- قسم القرآن والحديث، كلية الاديان والعلوم الإنسانية، جامعة حضرة معصومة (ع)، قم، ايران.

٤- كلية زيادة الأعمال، جامعة طهران، طهران، ايران.

* المراسلات الموجهة إلى السيدة آمنة شاهنده؛ البريد الإلكتروني: shahande_a@pnu.ac.ir

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: ان الذكاء الاخلاقي من خلال الاستفادة الحسنة من قدرات الذكاء، الفكر والتعاليم المؤثرة في ارتقاها يلعب دوراً كبيراً في مختلف جوانب حياة البشرية. هذا التحقيق تم القيام به بهدف تحديد العلاقة بين الذكاء الاخلاقي مع خصائص علم السكان عند طلاب جامعة بيام نور في محافظة أذربايجان الغربية.

منهجية البحث: التحقيق الحاضر كان من النوع الوصفي-التضامني والذي أجري بشكل مرحلي في العام ١٣٩٦ هـ.ش في جامعة بيام نور بمدينة خوي ومهاباد. اشتمل المجتمع الأحصائي لهذا التحقيق كافة الطلاب الذين يدرسون في هذه المراكز الجامعية والذين تم اختيارهم من بين ١٠١ طالب وبطريقة اخذ العينة العشوائية لفة من مختلف الاختصاصات. المعلومات تم جمعها عبر الاستفادة من استمارات الذكاء الاخلاقي عند لنيك و كيل.

استمارة التحقيق كانت مؤلفة من قسمين: القسم الاول يتعلق بخصائص علم السكان سواء من الجنس، العمر، الحالة الاجتماعية ومكان الدراسة، والقسم الثاني يتعلق بعناصر الذكاء الاخلاقي والاسئلة المتعلقة بها. تم الحصول على استقرارية استمارة الذكاء الاخلاقي عبر الاستفادة من ضريب ألفا كرونباخ ٠.٨٦. في هذا التحقيق تم مراعاة كافة الموارد الاخلاقية وإضافة إلى هذا فإن مؤلفي البحث لم يشيروا إلى اي تضاد في المصالح.

الكشوفات: كان معدل الذكاء الاخلاقي عند الطلاب هو ٧١/١ و الانحراف ذات المقياس الموحد هو ١٠/٥ حيث ان هذه القضية أظهرت المستوى الجيد للذكاء الاخلاقي لديهم. وكذلك فإن الطلاب الاكبر سناً مقارنة مع سائر الطلاب كان لديهم معدل ذكاء اخلاقي أعلى. وكانت هناك أيضا علاقة ذات معنى بين عناصر الذكاء الاخلاقي وخصائص علم السكان عند الطلاب الخاضعين لهذا التحقيق.

الاستنتاج: ان استكشاف واكتساب أساليب زيادة الذكاء الاخلاقي عند الطلاب بهدف إيجاد تغييرات ايجابية في الرؤية والنظرة لديهم يمكن ان تؤدي الى رفع مستوى ثقافتهم العامة وتحسين أدائهم الوظيفي. لهذا السبب، ان بذل الجهد في سبيل استكشاف عناصر الذكاء الاخلاقي ونموها وتربيتها عند الطلاب يلعب دورا مؤثرا في مستقبلهم الدراسي، المهني والأسري.

معلومات المادة

الوصول: ١٤ شعبان ١٤٤٠

وصول النص النهائي: ١٦ شوال ١٤٤٠

القبول: ٤ ذي القعدة ١٤٤٠

النشر الإلكتروني: ٢٣ محرم ١٤٤١

الكلمات الرئيسية:

جامعة بيام نور

خصائص علم السكان

الذكاء الاخلاقي

الطالب الجامعي

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Shahandeh A, Abdoljabbari M, Olyanasab SZ, Rahmani R. The relationship between moral intelligence and demographic features of Payame Noor University students of Khoys and Mahabad with special emphasis on Quranic and psychological teachings. J Res Relig Health. 2019; 5(3): 72-83. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v5i3.20900>

ارتباط هوش اخلاقی دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور خوی و مهاباد با مشخصات جمعیت‌شناختی آنها با تأکید بر آموزه‌های قرآنی و روان‌شناسی

آمنه شاهنده^{*۱}، مرتضی عبدالجباری^۲، سید ضیاءالدین علیان‌سب^۳، رضا رحمانی^۴

۱- گروه معارف اسلامی، دانشکده‌ی الهیات، دانشگاه پیام نور، خوی، ایران.

۲- گروه معارف اسلامی، دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

۳- گروه قرآن و حدیث، دانشکده‌ی الهیات و علوم انسانی، دانشگاه حضرت معصومه (س)، قم، ایران.

۴- دانشکده‌ی کارآفرینی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به خانم آمنه شاهنده؛ رایانامه: shahande_a@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۳۱ فروردین ۱۳۹۸

دریافت متن نهایی: ۳۰ خرداد ۱۳۹۸

پذیرش: ۱۶ تیر ۱۳۹۸

نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۳۹۸

چکیده

سابقه و هدف: هوش اخلاقی با استفاده‌ی بهینه از توانمندی‌های هوش، تفکر و آموزش‌های مؤثر در ارتقای آن، در تمامی ابعاد زندگی انسان‌ها نقش بسزایی دارد. این پژوهش با هدف تعیین ارتباط هوش اخلاقی با مشخصات جمعیت‌شناختی دانشجویان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی انجام شد.

روش کار: پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی بود که به صورت مقطعی در سال ۱۳۹۶ در دانشگاه‌های پیام نور خوی و مهاباد انجام شد. جامعه‌ی آماری این پژوهش، تمامی دانشجویان شاغل به تحصیل در این مراکز دانشگاهی بودند که از میان آنها ۱۰۱ دانشجو به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ی از رشته‌های مختلف انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ی هوش اخلاقی لنینک و کیل جمع‌آوری شد. پرسش‌نامه‌ی پژوهش دارای دو بخش بود: بخش اول مربوط به مشخصات جمعیت‌شناختی دانشجویان اعم از جنسیت، سن، تأهل و محل تحصیل؛ و بخش دوم مربوط به مؤلفه‌های هوش اخلاقی و سؤال‌های مرتبط با آن. پایایی پرسش‌نامه‌ی هوش اخلاقی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به دست آمد. در این پژوهش همه‌ی موارد اخلاقی رعایت شده است و نویسندگان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: میانگین هوش اخلاقی دانشجویان ۷۱/۱ و انحراف استاندارد آن ۱۰/۵ بود که این مسئله نشان‌دهنده‌ی سطح خوب هوش اخلاقی آنها است. همچنین، دانشجویان دارای سن بیشتر، میانگین هوش اخلاقی بالاتری نسبت به دانشجویان دیگر داشتند. بین بعضی مؤلفه‌های هوش اخلاقی و مشخصات جمعیت‌شناختی دانشجویان نیز ارتباط معناداری وجود داشت.

نتیجه‌گیری: شناسایی و کسب روش‌های افزایش هوش اخلاقی در دانشجویان با هدف ایجاد تغییرات مثبت در دیدگاه و نگرش آنها می‌تواند موجب ارتقای سطح فرهنگ عمومی آنها و بهبود عملکردشان شود. از این رو، تلاش در جهت شناسایی مؤلفه‌های هوش اخلاقی و رشد و پرورش آنها در دانشجویان، نقش مؤثری در آینده‌ی تحصیلی، شغلی و خانوادگی آنان دارد.

واژگان کلیدی:

دانشجو

دانشگاه پیام نور

مشخصات جمعیت‌شناختی

هوش اخلاقی

استناد مقاله به این صورت است:

Shahandeh A, Abdoljabbari M, Olyanasab SZ, Rahmani R. The relationship between moral intelligence and demographic features of Payame Noor University students of Khoy and Mahabad with special emphasis on Quranic and psychological teachings. J Res Relig Health. 2019; 5(3): 72-83. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v5i3.20900>

مقدمه

دانشجو عضو اصلی دانشگاه به حساب می‌آید و زندگی دانشجویی از مراحل کسب تجربه و حضور فعال در اجتماع؛ و دوران دانشجویی یکی از مهم‌ترین بخش‌های حیات فردی و اجتماعی است. در بعضی مواقع ممکن است این مقطع به دوره‌یی با تجارب نامطلوب در زندگی فرد تبدیل شود و آثار نامطلوبی بر او بگذارد. برخورد صحیح با تجربیات خوب و بد، نقش مهمی در زندگی فرد خواهد داشت که در این بین عوامل مختلفی می‌تواند تأثیر بسیار تعیین‌کننده داشته باشد. یکی از این عوامل مؤثر، وجود هوش اخلاقی در سطح خوب و عالی است. از این رو، بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان از اهمیت ویژه‌یی برخوردار است.

از عوامل مهم در زندگی هر فرد، کسب موفقیت از نظر علمی و اخلاقی است. از این نظر، موفقیت دانشجو نیز مسئله‌یی چندبُعدی، متأثر از عواملی مانند هوش، وضعیت فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و مذهبی است.

هوش را می‌توان توانایی تفکر، یادگیری و ظرفیت سازگاری با موقعیت جدید توصیف کرد که دارای ابعاد عقلی، هیجانی، معنوی و اخلاقی است (۱). در این میان اخلاق و معیارهای اخلاقی در حوزه‌های فردی و اجتماعی بسیار مهم؛ و همواره یکی از مسائل علمی و فلسفی تلقی می‌شده است.

اگر هوش را ظرفیت سازگاری با موقعیت جدید تعریف کنیم، آن‌گاه اخلاق، ظرفیت سازماندهی ارزشی به این موقعیت است. هوش اخلاقی می‌تواند گستره‌ی توانمندی‌های فکری و عاطفی را در همه‌ی ابعاد زندگی نمایان کند و اخلاق خوب را به وجود آورد. هوش اخلاقی داشتن اعتقادات اخلاقی محکم و عمل کردن به آنها است، به‌گونه‌یی که شخص رفتاری صحیح و محترمانه داشته باشد. این قابلیت، دارای برخی از ویژگی‌های مهم از جمله مهارت و سوسه‌ها، همدل بودن، رد کردن گزینه‌های غیراخلاقی، مبارزه با بی‌عدالتی و رفتار محترمانه‌ی ناشی از درک با دیگران است که نتیجه‌ی آن به‌وجود آمدن فضای عاطفی و صمیمی بین افراد است. صداقت داشتن در رفتار و گفتار را نیز برخی از پژوهشگران، محرک اساسی و مهم برای جهت دادن رفتارهای خود با اصول اخلاق انسانی و اسلامی تلقی می‌کنند. پیامبر (ص) می‌فرماید: «رأس العقل بعد الايمان بالله، مداراة الناس في غير ترك حق» (۲). «اساس عقل پس از ایمان به خدا، مدارا کردن با مردم است،

مدارایی که به ترک کردن حق نینجامد». هوش اخلاقی اکتسابی است. خویشتن‌داری، باانصاف بودن، احترام گذاشتن، مشارکت و همدلی از مواردی است که انسان از دوران کودکی می‌آموزد (۱).

نخستین بار بوربا^۱ معیار هوش اخلاقی را در سال ۲۰۰۵ در علم روان‌شناسی مطرح کرد. وی هوش اخلاقی را ظرفیت و توانایی درک درست از نادرست، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی، عمل به آنها و رفتار صحیح و درست تعریف می‌کند. از دیدگاه وی، هوش اخلاقی همانند راهنمایی برای انسان است و او را به فردی سالم تبدیل می‌کند؛ همچنین هوش اخلاقی دستورالعمل‌های اخلاقی را در تصمیم‌گیری افراد دخالت می‌دهد (۳) و کمک می‌کند که افراد اعمال هوشمندانه و عاقلانه‌یی داشته باشند (۴، ۵)؛ علاوه بر متعادل بودن، او را به داشتن رفتارهای خداپسندانه تشویق می‌کند که نتیجه‌ی آن سعادت و رضایتمندی انسان (۶) خواهد بود (۷). دیگر آنکه هوش اخلاقی مانع انجام دادن اعمال مجرمانه می‌شود (۸) و در صورت بروز اشتباه، فرد به عذرخواهی اقدام می‌کند. علاوه‌براین، شناخت فرد را به مسائل اخلاقی افزایش می‌دهد (۹)؛ کنش‌های افراد را در مواجهه با بحران‌ها سازماندهی (۸) و بیشتر عملکردهای انسان متأثر از اصول، معیارها و ارزش‌های اخلاقی است (۱۱). هوش اخلاقی افراد با رفتارها، عملکردها و تصمیم‌گیری‌های آنها ارتباط مستقیم دارد (۱۲)، و فرد را مناسب با فطرت و سرشت وی که کمال‌طلبی است، هدایت می‌کند (۷). یکی از ابعاد مهم هوش اخلاقی مسئولیت‌پذیری است. حضرت علی (ع) حیطة‌ی مسئولیت‌پذیری را بسیار گسترده می‌دانند و از مدیران و امیران خود می‌خواهند که نسبت به تمام کارها و اقدامات خویش مسئولیت‌پذیر باشند. ایشان می‌فرمایند: «از خدا بترسید؛ زیرا شما در پیشگاه خداوند مسئول بندگان خدا و شهرها و خانه‌ها و حیوانات هستید» (۱۴، ۱۵). مسئولیت‌پذیری نسبت به رفتارها و اعمال و پاسخگویی در برابر اشتباهات و جبران شکست‌ها از ویژگی‌های ابعاد هوش اخلاقی به شمار می‌آید (۱۳، ۱۵). خداوند در آیه‌ی ۳۶ سوره‌ی اسراء می‌فرماید: «از آنچه نمی‌دانی پیروی نکن، چرا که گوش و چشم و دل‌ها همه مسئول‌اند». همچنین در آیه‌ی ۷۲ سوره‌ی احزاب می‌فرماید: «به‌راستی ما امانت خود را بر

^۱ Borba

مسئولیت‌پذیری، نمادهای اجتماعی جامعه، هویت فردی و باورها افزایش یابد، احساس مسئولیت در قبال کل سازمان و جامعه افزایش خواهد یافت (۱۹).

چارچوب نظری مطالعه‌ی حاضر بر پایه‌ی نظریه‌ی لنیک و کیل^۲ است. آنها هوش اخلاقی را توانایی تشخیص درست از نادرست می‌دانند (۲۶). از نظر لنیک و کیل ابعاد هوش اخلاقی عبارت است از: ۱) درستکاری؛ به این معنا که کسی که هوش اخلاقی بالایی دارد، به شیوه‌هایی که با عقایدش سازگار باشد، عمل می‌کند؛ ۲) مسئولیت‌پذیری؛ یعنی کسی که هوش اخلاقی بالایی دارد، مسئولیت اعمال و اشتباهات خود را می‌پذیرد؛ ۳) دلسوزی؛ فرد دلسوز در اوضاع نابسامان دیگران از خود دلسوزی نشان می‌دهد و ۴) بخشش؛ یعنی فرد نیازهای روحی خود و دیگران را حس می‌کند و از خطاهای دیگران می‌گذرد (۲۶). این ابعاد چهارگانه دارای ده مجموعه‌ی شایستگی شامل: انسجام، صداقت، شجاعت، رازداری، انجام تعهدات فردی، خودکنترلی، خودمحورسازی، کمک به دیگران، مراقبت از دیگران و درک نیازهای روحی خود است (۲۷).

با توجه به اهمیت نقش دانشگاه در زندگی دانشجویان باید با برنامه‌ریزی‌های اصولی در اعتلای شرایط اخلاقی دانشجویان کوشش کرد. هرگونه مداخله در بهبود تعاملات دانشجویان به بررسی دقیق عوامل نیاز دارد. پژوهش حاضر که بخشی از طرح تحقیقاتی با نام اعتبارسنجی هوش اخلاقی و سنجش آن در دانشجویان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی است، در نظر دارد تا به بررسی ارتباط هوش اخلاقی دانشجویان دانشگاهی با مشخصات جمعیت‌شناختی آنها بپردازد.

روش کار

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

کمیته‌ی اخلاق در پژوهش‌های زیست پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی شهید بهشتی این پژوهش را تأیید کرده است.

این مطالعه از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه‌ی جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات، توصیفی از نوع همبستگی بود و به‌منظور تعیین میزان ارتباط هوش اخلاقی دانشجویان با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنها در دانشگاه پیام نور خوی و مهاباد، در استان آذربایجان غربی، طی سال ۱۳۹۶ انجام شد.

آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه کردیم، ولی آنها سر باز زدند و از حمل این بار سنگین امتناع و اظهار ناتوانی کردند و از این کار هراس داشتند، اما انسان آن را بر عهده گرفت» (۱۶).

انسان با استفاده از هوش اخلاقی رفتار صحیح در زندگی را می‌آموزد (۱۷). گفتنی است که اصول اخلاقی مدّ نظرِ علما نیز در هوش اخلاقی، با آموزه‌های دین اسلام منافاتی ندارد، بلکه در قرآن و سخنان ائمه (ع) بر این اصول تأکید بسیار شده است (۱۸، ۱۹). هوش اخلاقی همانند هوش هیجانی اکتسابی است. در واقع هوش اخلاقی به این نکته اشاره دارد که انسان به‌طور ذاتی، اخلاقی یا غیر اخلاقی متولد نمی‌شود، بلکه یاد می‌گیرد که چگونه خوب باشد (۱۸). از این‌رو، برای داشتن جامعه‌ی سالم و آباد به افرادی با هوش اخلاقی بالا نیاز است (۲۰).

هوش اخلاقی شامل هفت اصلِ همدلی، وجدان، خودکنترلی، احترام، مهربانی، سهله و سمحه؛ و انصاف است (۲۱). پژوهش‌های متعدد انجام‌شده در حوزه‌ی هوش اخلاقی از تنوع سنجه‌های به‌دست‌آمده بر اساس معیارهای مختلف مانند جمعیت‌شناختی، شخصیتی و منطقه‌ی حکایت دارد. آراسته و همکاران در مطالعه‌ی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، نشان داده‌اند که راستگویی، مسئولیت‌پذیری، دلسوزی و توانایی در بخشش اشتباهات خود و دیگران در میان دانشجویان در حد متوسطِ رو به بالا است (۲۲). همچنین اللهیاری در مطالعه‌ی در دانشگاه آزاد کرج، نشان داد که رابطه‌ی هوش اخلاقی و شادی دانشجویان با رشته‌های مختلف معنادار است و افزایش شادی در بین دانشجویان به افزایش هوش اخلاقی منجر می‌شود (۲۳). کلاریکن^۱ نیز به بررسی وضعیت هوش اخلاقی در دانشگاه‌ها پرداخته است و می‌گوید ارتقای هوش اخلاقی در دانشجویان سبب ارتقای وضعیت دانشگاه‌ها و اجتماع خواهد شد (۲۴). همچنین حسین‌پور و همکاران در بررسی رابطه‌ی هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان تبریز به این نتیجه رسیده‌اند که بین هوش اخلاقی (مؤلفه‌های درستکاری، بخشش و دلسوزی) و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد، اما بین مسئولیت‌پذیری و پیشرفت تحصیلی چنین رابطه‌ی دیده نشد (۲۵). اسکندری و همکاران در پژوهش خود که تأثیرگذاری هوش اخلاقی و ابعاد آن بر مهارت‌های ارتباطی مدیران سازمان تأمین اجتماعی را بررسی کرده‌اند، نشان داده‌اند که هرچقدر تعهد مدیران به درستکاری،

^۲ Lennick & Kiel

^۱ Clarken

شرکت در مطالعه، محرمانه بودن اطلاعات شخصی و آزادی کامل دانشجویان در تکمیل پرسش‌نامه‌ها؛ در اختیار دانشجویان قرار گرفت و بدون ذکر نام تکمیل شد. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از آمار توصیفی شامل شاخص‌های فراوانی، میانگین و انحراف معیار؛ آزمون تی مستقل در سطح اطمینان ۹۵ درصد با فرض توزیع نرمال داده‌ها، بررسی تصادفی و استقلال نمونه‌ها از هم و معنی‌داری تفاوت میانگین در دو جامعه‌ی مستقل انجام شد.

یافته‌ها

یافته‌ها نشان داد که میانگین سنی دانشجویان شرکت‌کننده در این مطالعه $21/89 \pm 2/60$ بود. با توجه به آزمون آماری لوین، واریانس گروه‌ها دارای تجانس بود. دیگر اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش اعم از سن، جنسیت، وضعیت تأهل و محل تحصیل دانشجویان در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱) مشخصات جمعیت‌شناختی دانشجویان

متغیرهای کمی	گروه خوی		گروه مهاباد		آزمون آماری لوین
	تعداد	میانگین	تعداد	میانگین	
سن	۴۸	$21/79 \pm 2/42$	۴۹	$21/63 \pm 2/14$	$F=0/35$ $P=0/511$
متغیرهای کیفی	تعداد	درصد	تعداد	درصد	آزمون آماری کای دو
جنس	زن	۳۹	$81/27$	۳۱	$63/26$
	مرد	۹	$18/75$	۱۸	$36/73$
وضعیت تأهل	مجرد	۴۱	$85/41$	۴۱	$82/67$
	متاهل	۷	$14/59$	۸	$16/32$

علاوه بر این، میزان هوش اخلاقی دانشجویان در مرکز خوی از شهر مهاباد متفاوت بود. به عبارتی دیگر در مؤلفه‌های درستکاری، مسئولیت‌پذیری، بخشش و دلسوزی سطح دانشجویان ساکن خوی از مهاباد تفاوت‌هایی داشت. همچنین سطح هوش اخلاقی در دانشجویان زن مطالعه‌شده بیشتر از دانشجویان مرد بود. به عبارتی میزان مؤلفه‌های دلسوزی، درستکاری، مسئولیت‌پذیری در دانشجویان زن بیشتر از دانشجویان مرد بود، اما در مؤلفه‌ی بخشش دارای حد یکسانی بودند. هوش اخلاقی دانشجویان متأهل نسبت به دانشجویان مجرد در سطح بالاتری قرار داشت. همچنین میزان مؤلفه‌های دلسوزی، درستکاری و مسئولیت‌پذیری در دانشجویان متأهل

جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، فنی و علوم پایه در مقطع کارشناسی در دو دانشگاه ذکر شده بود و نمونه‌گیری هم به صورت تصادفی طبقه‌بندی انجام شد. با توجه به تعداد کل دانشجویان شاغل در این دانشگاه‌ها، به هر دانشگاه به نسبت تعداد دانشجویان شاغل در هر رشته‌ی خاص، سهمیه‌ی مشخصی تخصیص داده شد و بر اساس تعداد دانشجویان هر رشته، حجم نمونه‌ی آن رشته نسبت به حجم نمونه‌ی آن دانشگاه مشخص شد.

$$n = \frac{(Z_{1-\frac{\alpha}{2}} + Z_1 - \beta)}{(cr)^2 + Z_2 pq} + 3, cr = 0.51 \log(1-r)(1-r)$$

در نهایت تعداد ۱۰۱ دانشجوی شاغل در دانشگاه پیام نور خوی و مهاباد برای شرکت در این مطالعه انتخاب شدند. بعد از توزیع پرسش‌نامه‌ها و دریافت آن از دانشجویان، تعداد چهار پرسش‌نامه‌ی مخدوش از فرایند مطالعه حذف؛ و تعداد ۹۷ پرسش‌نامه‌ی تأییدشده، بررسی آماری شد.

ابزار پرسش‌نامه‌ی به‌کاررفته در این پژوهش با اقتباس از پرسش‌نامه‌ی هوش اخلاقی لنینک و کیل بود. به دلیل نبود پرسش‌نامه‌ی بومی استاندارد که روایی و پایایی آن تأیید شده باشد، پرسش‌نامه‌ی فوق انتخاب شد. این پرسش‌نامه از دو قسمت تشکیل شده که قسمت اول مربوط به اطلاعات جمعیت‌شناختی افراد (سن، جنس، محل تحصیل و تأهل) و قسمت دوم شامل ۴۰ سؤال با چهار بُعد است. این چهار بُعد با عنوان کلی هوش اخلاقی شامل درستکاری، مسئولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش (هر کدام ۱۰ سؤال) است. در این پرسش‌نامه هر پاسخ‌دهنده در مجموع امتیازی بین حداقل ۴۰ و حداکثر ۲۰۰ کسب می‌کند که با تقسیم آن بر ۲، امتیاز نهایی هوش اخلاقی وی بین ۲۰ تا ۱۰۰ خواهد بود. در نهایت امتیاز ۹۰-۱۰۰ عالی، ۸۰-۸۹ خیلی خوب، ۷۰-۷۹ خوب و کمتر از آن ضعیف است (۲۷). نمره‌گذاری آن براساس طیف لیکرت در دامنه‌ی ۱ (هرگز) تا ۵ (همیشه) انجام می‌شود که این روش امتیازدهی را لنینک و کیل پیشنهاد داده‌اند (۲۶). مارتین و آستین^۱ روایی صوری و محتوایی و هماهنگی درونی ابعاد این پرسش‌نامه را تأیید و پایایی آن را نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ $0/86$ اعلام کرده‌اند (۲۸).

بعد از مراجعه‌ی حضوری به دانشگاه‌های مذکور، پرسش‌نامه‌های کدگذاری‌شده با ذکر توضیحات لازم و با رعایت ملاحظات اخلاقی از جمله جلب اعتماد دانشجویان برای

^۱) Martin & Austin

بیشتر از دانشجویان مجرد بود، اما در مؤلفه‌ی بخشش تفاوتی وجود نداشت و دارای سطح یکسانی بودند (جدول شماره‌ی ۲).

جدول ۲) آمار توصیفی مؤلفه‌های هوش اخلاقی به تفکیک شاخصه‌های جمعیت‌شناختی

متغیر	هوش اخلاقی	دلسوزی	بخشش	درستکاری	مسئولیت‌پذیری
میانگین	۷۴/۸۱	۱۹/۳۸	۱۸/۴۳	۱۸/۰۹	۱۸/۸۹
انحراف استاندارد	۸/۶۴	۲/۶۷	۲/۸۵	۲/۳۷	۲/۵۲
تعداد	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸	۴۸
میانگین	۶۷/۴۳	۱۶/۹۲	۱۶/۴۸	۱۶/۶۷	۱۷/۳۴
انحراف استاندارد	۱۰/۹۷	۳/۳۷	۲/۵۱	۳/۵۵	۳/۰۷
تعداد	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷
میانگین	۷۱/۸۸	۱۸/۴	۱۷/۴۶	۱۷/۶	۱۸/۴
انحراف استاندارد	۹/۹۵	۲/۹۶	۲/۹۳	۲/۹۶	۲/۸۵
تعداد	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰	۷۰
میانگین	۶۹/۰۴	۱۷/۴۸	۱۷/۴۳	۱۶/۷۷	۱۷/۳۵
انحراف استاندارد	۱۱/۸	۳/۹۷	۲/۷	۳/۴	۲/۹۸
تعداد	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷
میانگین	۶۹	۱۷/۷۳	۱۷/۳۷	۱۵/۹۳	۱۷/۹۷
انحراف استاندارد	۱۳/۴۹	۴/۵۶	۳/۳۴	۴/۰۶	۳/۳
تعداد	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
میانگین	۷۱/۴۷	۱۸/۲۱	۱۷/۴۷	۱۷/۶۴	۱۸/۱۴
انحراف استاندارد	۹/۹۳	۳/۰۱	۲/۷۸	۲/۸۴	۲/۸۶
تعداد	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲	۸۲
میانگین	۷۱/۰۸	۱۸/۱۴	۱۷/۴۵	۱۷/۳۷	۱۸/۱۱
انحراف استاندارد	۱۰/۵	۳/۲۷	۲/۸۵	۳/۰۹	۲/۹
تعداد	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷	۹۷

گفتنی است ۵۱/۵ درصد از دانشجویان شرکت‌کننده در پژوهش، دارای سطح هوش اخلاقی خوب و مطلوبی بودند و در دلسوزی، مسئولیت‌پذیری، بخشش و درستکاری دارای آگاهی و پایداری لازم بودند (جدول شماره‌ی ۳).

جدول ۳) رتبه‌بندی هوش اخلاقی دانشجویان

متغیر	هوش اخلاقی			میانگین	انحراف استاندارد	کل
	ضعیف	خوب	عالی			
تعداد	۱۴	۳۲	۲	۷۴/۸	۸/۶۴	۴۸
درصد	٪۲۹/۲	٪۶۶/۷	٪۴/۲			٪۱۰۰/۰
تعداد	۲۹	۱۸	۲	۶۷/۴	۱۱	۴۹
درصد	٪۵۹/۲	٪۳۶/۸	٪۴			٪۱۰۰/۰
تعداد	۲۸	۳۹	۳	۷۱/۹	۱۰	۷۰
درصد	٪۴۰/۰	٪۵۵/۷	٪۴/۳			٪۱۰۰/۰
تعداد	۱۵	۱۱	۱	۶۹	۱۱/۵	۲۷
درصد	٪۵۵/۶	٪۴۰/۷	٪۳/۷			٪۱۰۰/۰
تعداد	۳۶	۴۲	۴	۷۱/۵	۹/۹	۸۲
درصد	٪۴۳/۹	٪۵۱/۲	٪۴/۹			٪۱۰۰/۰
تعداد	۷	۸	۰	۶۹	۱۳/۵	۱۵
درصد	٪۴۶/۷	٪۵۳/۳	٪۰/۰			٪۱۰۰/۰

متغیر	هوش اخلاقی			انحراف استاندارد	میانگین	کل
	ضعیف	خوب	عالی			
رشته انسانی	تعداد	۲۵	۳۳	۳	۷۱/۷	۶۱
	درصد	%۴۱/۰	%۵۴/۱	%۴/۹	۹/۵	%۱۰۰/۰
پایه	تعداد	۱۱	۹	۱	۷۰/۸	۲۱
	درصد	%۵۲/۴	%۴۲/۹	%۴/۸	۱۱/۲	%۱۰۰/۰
فنی	تعداد	۷	۸	۰	۶۹	۱۵
	درصد	%۴۶/۷	%۵۳/۳	%۰/۰	۱۳/۵	%۱۰۰/۰
۱	تعداد	۱۴	۱۴	۱	۶۹/۸	۲۹
	درصد	%۴۸/۳	%۴۸/۳	%۳/۴	۱۰/۱	%۱۰۰/۰
۲	تعداد	۲۷	۳۱	۳	۷۱/۶	۶۱
	درصد	%۴۴/۳	%۵۰/۸	%۹/۴	۱۱	%۱۰۰/۰
۳	تعداد	۲	۵	۰	۷۲/۳	۷
	درصد	%۲۸/۶	%۷۱/۴	%۰/۰	۸/۸	%۱۰۰/۰
کل	تعداد	۴۳	۵۰	۴	۷۱/۱	۹۷
	درصد	%۴۴/۳	%۵۱/۵	%۴/۱	۱۰/۵	%۱۰۰/۰

بحث

این مطالعه با هدف بررسی رابطه‌ی هوش اخلاقی دانشجویان با مشخصات جمعیت‌شناختی آنها در مراکز خوی و مهاباد انجام شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ۵۱/۵ درصد از دانشجویان شرکت‌کننده در پژوهش، از هوش اخلاقی خوب و مطلوبی برخوردار بودند و در دلسوزی، مسئولیت‌پذیری، بخشش و درستکاری آگاهی و پایبندی لازم را داشتند. همچنین دارای قدرت بخشش نسبت به اشتباهات و آگاهی از ضعف‌های خود، قدرت اظهار پشیمانی از رفتارها و گفتارهای ناشایست در برابر دیگران و عذرخواهی از آنها بودند که نتیجه‌ی آن پیشرفت دوجانبه در تعاملات با دیگران است.

گفتنی است مقاله‌ی بی که به بررسی هوش اخلاقی و ارتباط آن با اطلاعات جمعیت‌شناختی افراد پرداخته باشد، یافت نشد، از این‌رو از آموزه‌های قرآنی و احادیث برای بررسی صحت یافته کمک گرفته شد.

یافته‌ها نشان داد که بین هوش اخلاقی دانشجویان با مشخصات جمعیت‌شناختی آنان رابطه‌ی مستقیم و معنادار وجود داشت. این نتیجه بیانگر این است که هوش اخلاقی، مسئولیت‌پذیری، درستکاری، دلسوزی و بخشش دانشجویان زن (۵۵/۷ درصد) بیشتر از دانشجویان مرد (۴۰/۷ درصد) بود. گفتنی است در تمام مؤلفه‌های هوش اخلاقی میزان پایبندی زنان بیشتر از مردان بود. دانشجویانی که در رده‌ی سنی بالای ۲۶ سال بودند (۷۱/۴ درصد) نسبت به دانشجویانی که رده‌ی

سنی آنها بین ۲۰-۲۶ بود (۵۰/۸ درصد) هوش اخلاقی بالاتری داشتند. این دسته از دانشجویان نسبت به دانشجویانی که رده‌ی سنی آنها کمتر از ۲۰ سال بود (۴۸/۳) نیز هوش اخلاقی بالاتری داشتند. این نتیجه می‌تواند به این علت باشد که افرادی که کارکرد علمی بالا و سن بیشتری دارند، دارای هوش اخلاقی بالایی هستند. علاوه‌براین، هوش اخلاقی در دانشجویان علوم انسانی (۵۴/۱ درصد) بالاتر از دانشجویان علوم پایه (۴۲/۹ درصد) و دانشجویان فنی (۵۳/۳ درصد) بود. همچنین، میانگین هوش اخلاقی دانشجویان دو مرکز مذکور متفاوت و هوش اخلاقی دانشجویان متأهل (۵۳/۳ درصد) بالاتر از دانشجویان مجرد (۵۱/۲ درصد) بود. از این‌رو، بر اساس تحلیل آماری داده‌های پژوهش می‌توان گفت تأهل و تشکیل خانواده می‌تواند هوش اخلاقی دانشجویان را بالا ببرد و صداقت، درستکاری و مسئولیت‌پذیری در زندگی افراد و توان بخشش آنها را افزایش دهد.

هر یک از ابعاد هوش اخلاقی معیار مهمی در ادبیات دینی در حوزه‌ی اخلاقیات محسوب می‌شود (۲۹) که می‌تواند نقش مهمی در تعاملات اجتماعی افراد داشته باشد. کسی که درستکار و صادق است، پرهیزکار واقعی است (۳۰). تأثیری که صداقت در زندگی فرد می‌گذارد، جلب اعتماد در همکاری‌های دسته‌جمعی است (۳۱).

همدلی و دلسوزی نسبت به دیگران می‌تواند موجب افزایش سازگاری فرد با دیگران شود (۲۶). از سویی دیگر زمانی که تعهد شخصی در فرد پرورش یافته باشد، موجب

بهبود سطح علمی دانشجویان می‌شود و افرادی کارآمد و مسئول پرورش می‌یابند.

قدردانی

این پژوهش حاصل بخشی از طرح پژوهشی با عنوان «اعتبارسنجی هوش اخلاقی از منظر آموزه‌های دینی و سنجش آن در دانشجویان دانشگاه پیام نور مراکز خوی و مهاباد» به شماره‌ی ۱/۲۱۸۷۶/د و تاریخ ۹۵/۱۲/۷ است. نویسندگان مقاله از همکاری دانشجویان و مسئولان دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی تشکر و قدردانی می‌کنند.

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره‌ی این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

References

1. Bahrami MA, Asami M, Fatehpanah A, Dehghani Tafti A, Ahmadi Tehrani G. Moral intelligence status of the faculty members and staff of the Shahid Sadoughi University of Medical Sciences of Yazd. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2012;(6)5:81-95
2. Harani IS. *Tohf Al-Oghool An Al-Rasul*. Qom: Dar al-Kotob al-Eslami; 2003.
3. Liu AM, Fellows R, Ng J. Surveyors' perspectives on ethics in organisational culture. *Engineering, Construction and Architectural Management*. 2004;11(6):438-49.
4. Baling R. Surveyor's perspectives on ethics in organizational culture. *Engineering, Construction and Architectural Management*. 2012;11(4):34-44.
5. Karimi A. Development of intellectual and moral intelligence in the child. *Peyvand*. 2010;76(376):20-3.
6. Atashzadeh-Shoorideh F, Karamkhani M, Shokri Khubestani M, Fani M, Abdoljabbari M. Searching the concept of spiritual well-being and the indices of healthy individuals in different religions and creeds. *Journal of Research on Religion & Health*. 2016;2(4):671-3.
7. Fani M, Abdoljabbari M, Atashzadeh-Shoorideh F,

هدایت وی به سمت اهدافش می‌شود (۲۸). در این شرایط است که فرد، مسئول اعمال و رفتار خود است. افراد در جامعه اگر حس مسئولیت‌پذیری داشته باشند، مسئولیت‌های خود را به‌طور صحیح انجام می‌دهند و در کارهای خود با دیگران مشورت می‌کنند (۳۲). رفتار صحیح فرد با دیگران نشانه‌ی هوش اخلاقی بالای آنان است.

نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق حاکی از آن است که دانشجویان مطالعه‌شده از نظر هوش اخلاقی در سطح خوبی قرار دارند و بین مؤلفه‌های هوش اخلاقی با محل سکونت دانشجویان ارتباط معناداری وجود دارد. با توجه به اینکه هوش اخلاقی اکتسابی است و می‌توان آن را به افراد آموخت، به نظر می‌رسد به کمک برنامه‌ریزی‌های جامع و استفاده‌ی کاربردی از آموزش‌های مؤثر، بتوان گام‌های مثبتی در جهت ارتقای هوش اخلاقی جامعه برداشت.

محدودیت‌های پژوهش

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به حجم کم نمونه اشاره کرد که تعمیم‌پذیری آن را با مشکل مواجه می‌کند که آن نیز به دلیل آشنا نبودن جامعه‌ی آماری مطالعه‌شده با تحقیقات میدانی، با وجود توجیه و تبیین مسئله‌ی مورد پژوهش بود. پیشنهاد می‌شود محققان در پژوهش‌های بعدی، جامعه‌ی آماری خود را با مسئله‌ی مورد تحقیق آشنا کنند و اطمینان افراد را از ذکر نکردن هویت و مشخصاتشان جلب کنند.

پیشنهاد‌های پژوهش

با توجه به اینکه ضرورت ارتقای هوش اخلاقی دانشجویان حاکی از اهمیت بخشی جامعه‌ی دانشگاهی است، لازم است مطالعات بیشتری در زمینه‌ی ارتقای هوش اخلاقی جامعه صورت پذیرد. مطالعه‌ی حاضر فقط در دو مرکز دانشگاه پیام نور استان آذربایجان غربی صورت گرفته است و نیاز به مطالعاتی وسیع‌تر در دانشگاه‌ها و گروه‌های اجتماعی دیگر دارد. علاوه‌براین، پیشنهاد می‌شود در بررسی هوش اخلاقی دانشجویان، مشخصات جمعیت‌شناختی والدین آنها نیز ارزیابی شود تا بتوان به کمک آنها در داشتن نسلی سالم در جامعه و ارتقای سطح فرهنگی کوشید. این مسئله در نهایت موجب

- Karamkhani M. The criteria of healthy humans from the perspective of religious texts. *Journal of Research on Religion & Health*. 2017;4(1):104-17.
8. Wimalasiri JS. Moral reasoning capacity of management students and practitioners: an empirical study in Australia. *Journal of Managerial Psychology*. 2001;16(8):614-34.
9. Bekoff M, Pierce J. *Wild justice: The moral lives of animals*: University of Chicago Press; 2009.
10. Batstone D. *Saving the Corporate Soul & (Who Knows) Maybe Your Own*: San Francisco: Jossey-Bass; 2003.
11. Flite CA, Harman LB. Code of ethics: principles for ethical leadership. *Perspectives in Health Information Management/AHIMA, American Health Information Management Association*. 2013; (10)Winter.
12. Turner N, Barling J, Epitropaki O, Butcher V, Milner C. Transformational leadership and moral reasoning. *Journal of applied Psychology*. 2002;87(2):304.
13. Mohammadi S, Nakhaei N, Borhani F, Roshanzadeh M. Moral intelligence in nursing: a cross-sectional study in East of Iran. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2013;6(5).
14. Razi S. *Nahj al-Balaghah*. printing F, editor. Tehran: Offset Company; 1993.
15. Liu Y, Wang G. Inpatient satisfaction with nursing care and factors influencing satisfaction in a teaching hospital in China. *Journal of nursing care quality*. 2007;22(3):266-71.
16. Sadeghi A, Adeli Z, Shamsaei F, Moghim-Beigi A. Relationship between nurses' moral intelligence and patient' satisfaction from nursing care. *Quarterly Journal of Nersing Management*. 2016;4(3):65-76.
17. Larijani B, Zahedi F. The Impact of Ethics Philosophy on Moral Decision-Makings in Medicine. *Iranian Journal of Diabetes and Metabolism*. 2005;4:25-38.
18. Mokhtaripour M, Siadat SA. A Comparative Analysis between the Dimensions of Moral Intelligence in the view of Scholars and Quran and Imams. *Studies in Islam and Psychology*. 2009;3(4):97-118.
19. Esgandare G, Esgandare K, Bikzad J, Kordbache S. The Effect of Managers' Moral Intelligence on Their Communication Skills in the Social Welfare Organization. *Quarterly Journal of Productivity Management* 2012;6(21):105-28.
20. Balaghat R, Ahmadi H, Golzarimoghadam N. The Relationship Between Religious Orientation and Marital Commitment of Married Students of Sistan and Baluchestan University. *Research in educational systems*. 2016;10:32.
21. Madani G, Farzan A, Rabiee M. Patient satisfaction of medical and nursing services. *Iranian journal of nursing and midwifery research*. 2004;9(3).
22. Arasteh H, Jahed H. Observing ethics in universities and higher education centers: an option to improve behaviors. *Nesa-e Elm*. 2011;1:21-31.
23. Allahyari E. Relation between moral intelligence happiness and field of study among male and female university student Esfahan. Esfahan: University of Esfahan; 2012.
24. Clarcken RH. *Moral Intelligence in the Schools*. Annual meeting of the Michigan Academy of Sciences, Arts and Letters; Wayne State University. 2009. p. 9.
25. Hoseinpoor Z, Ranjdoost S. The relationship between moral intelligence and academic progress of students third year of high school course in Tabriz city. *Advances in Environmental Biology*. 2013;7(11):3356-62.
26. Arefi M, Latifian M. Investigating the role of empathy and maxiolistic beliefs in the adequacy and inability of students aged between nine and twelve years. *Education and learning studies*. 2011;3(1):61-82.
27. Lennick D, Kiel F. *Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success*: Pearson Prentice Hall; 2007.
28. Lau H, Idris M. The soft foundation of the critical success factors on TQM implementation in Malaysia. *The TQM magazine*. 2001;13(1):51-62.
29. Mirdikvandi R, Manteghi H, JavadiHosseini A. Moral intelligence and its functions in the organization from the perspective of Islam. *Islam and Management Researches*. 2014;3(2):63-76.
30. The holy Quran. Al-Zomar. Verse 33. Translated by: Ayatollah Al-ozma Naser Makarem Shirazi. Qom: Imam Ali Ebne Abi Taleb(Ya); 2010.
31. Robbins SP. *Organizational Behavior*", New Dehli. Prentice Hall, Inc-Tilly, Chris and Randy Albelda (1995), 'Not Markets Alone: Enriching the Discussion of Income Distribution,' in Robert Heilbronn and Charles Whalen, Eds., *Political Economy For the Next Century*, ME Sharpe, Armonk, NY.
32. Siadat S, kazemi I, Mokhtaripour M. Relationship between Moral Intelligence and the Team Leadership in Administrators from Faculty Members` Point of View at the Medical Sciences University of Isfahan 2008-2009. *Journal of Health Administration*. 2009;12(36):61-9.